

glasoslovnih in akcentskih pojavov v slovenskih dialektih, ki so zasegli tudi selski govor, nasprotuje Isačenkovi fonološki izvajanjem.

Pri vokalizmu so za slovenske kvalitetne stopnje oznake kot n. pr. »italianski a« in »palatalni a« nekoliko tuje in tudi nezadostne. Glas *ë* je bržkone zelo napet, toda še frontni vokal, kot v večini koroških govorov. Sicer pa je transkripcija vokalnega sistema posneta po Ramovševi Dialektologiji in ne prinaša nič novega; predvsem pogrešam natančnejše določitve kvalitetnih stopenj posameznih vokalov. Pri opisu konzonantizma je avtor nekoliko preveč shematičen. Spirantizacijo labialnih in dentalnih zapornikov v izglasu je pač mogoče slišati sem in tja pri posamezniku, toda ne morejo biti regularni členi normalnega glasovnega sestava. Vokalna redukcija je seveda zasegla tudi konzonante, kot v vseh slovenskih govorih, ki jo poznajo, oslabitev zapore pa je regularna povsod v podobnih pozicijah. Štadij bilabialne in labiodentalne spirantizacije je treba smatrati samo za prehodni in individualni pojav. Ako bi bil regularen, bi to privedlo še do marsikaterih drugačnih izprememb v konzonantizmu, ki jih pa selski govor ne pozna. Glas *q* ni laringalen, ker je zapora tvorjena na farinksu ali celo na zadnjem mehku nebu. Popolnoma odveč pa je bila delitev konzonantov v normalne in intenzivne, ker so razlike preneznatne, ne vplivajo niti na barvo niti na naravo glasu in se kot take izkažejo le kot različne stopnje intenzitete zloga. Geminacij, ki so nastale radi ojačene vokalne redukcije v hitrem govornem tempu, ni mogoče primerjati z geminacijami, ki se včasih pojavijo v severnih slovanskih jezikih, kajti reducirani vokal je pri njih vsaj nakazan, če že ni artikuliran.

Historični del je dosledno posnet po Ramovševih izvajanjih, zato bi ga avtor lahko skrajšal in se omejil samo na svoje gradivo brez obširnih in že znanih razlag, posebno še, ker ne prinaša takšnega novega gradiva, ki bi zahtevalo novih osvetljav. Seveda bi bil tako izredno skrbno izdelani historični pregled umesten v vsaki tuji izdaji, in ker Isačenko prvotno najbrže ni nameraval tiskati knjige pri nas, mu tega seveda ne smemo šteti v zlo. Historični del njegove razprave je kljub zanimivim rezultatom in tudi večinoma že znanemu gradivu vendarle dosedaj najpodrobnejši opis koroških govorov, ker pri razlagah ni upošteval samo selskega govora, ampak se je povsod oziral na ves rožanski teritorij.

Vprašanje je, je-li potrebno v študiji o lokalnem govoru posvetiti toliko prostora morfologiji. Ves sistem je itak splošno slovenski in bi zato zadostovalo naštetih in pojasniti samo razlike v posameznih kategorijah. Če bi vsak slovenski govor opisali po Isačenkovi zasnovi, bi se gradiva po nepotrebnem nabralo toliko, da bi ga v življenju komaj prebral. Leksikalični del, ki je za lokalni govor gotovo zelo zanimiv, pa je v tej knjigi v primeri z drugim gradivom vsekakor preveč reven, ker našteva samo nekaj terminoloških kategorij in nekaj nemških izposojenk s socialno osvetlitvijo.

Pri tako podrobno zasnovani knjigi bi bilo potrebno stvarno kazalo, predvsem pa bi bilo treba več tekstov, dočim nam avtor nudi na koncu svoje knjige samo kratek primer govora. Avtorju se pozna, da je mnogo razmišljal o zasnovi dialektološkega zbiranja, toda prav tako, da se je ob svoji prvi knjigi šele učil organizacije dela. Kljub vsem takim pomankljivostim moramo knjigo uvrstiti med naše najboljše dialektološke študije in želimo, da bi avtor svoje delo nadaljeval.

F. Bezljaj

FRANCE KIDRIČ: ZGODOVINA SLOVENSKEGA SLOVSTVA OD ZAČETKOV DO ZOISOVE SMRTI. S petim snopičem je prof. Kidrič zaključil prvi del svoje monumentalne »Zgodovine slovenskega slovstva«, ki obsega z vsemi dodatki

v celoti nad osem sto strani. Tako po znanstvenih vidikih in metodološkem ustroju, o čemer sem podrobneje razpravljal v oceni II., III. in IV. sešitka v »Ljubljanskem Zvonu« 1935 (672—677), kakor tudi po vsebinskih/izsledkih pomeni to veliko delo v naši literarni zgodovini popolnoma nov, v odtenke dognan oris slovenske slovstvene preteklosti od srednjeveškega pismenstva do Vodnikove in Zoisove smrti 1819. V njem je na osnovi ogromnega, doslej večinoma še neupoštevane gradiva in dokumentov dokončno prikazan naš tisočletni napor po izoblikovanju lastne individualnosti, nanizani so vsi historični momenti, kakor so na nas vplivali, in očrtane vse osebnosti, ki so v malem ali velikem sodelovale pri tvorbi slovenske literarno-kulturne tradicije. Skoraj ni vprašanja, ki bi se ga ne bil avtor dotaknil, ni dejstva, ki ga ne bi bil kritično pretehtal in mu po njegovi stvarni vrednosti odkazal pravega mesta v celoti.

V petem sešitku nadaljuje prof. Kidrič z razpravljanjem o zadnjem razdobju Zoisovega mentorstva od leta 1813. do 1819. Pri pretresu korespondence preroditeljev ugotavlja zanimivo dejstvo, da niso gojili slovenski vodilni možje v tem času tako tesnih medsebojnih stikov, kakor bi bilo pričakovati. Še dragocenejši se mi zdijo avtorjevi razgledi po socialno-gospodarskih vprašanjih te dobe, saj so prav ta v nemali meri razgibavala tujino. Ni dvoma, da se revolucionarne ideje spričo stroge avstrijske cenzure niso mogle širiti v tisku, toda presenetljivo je odkritje, da iščemo tudi v korespondenci preroditeljev zaman dokazov, ki bi pričali, da bi se ti kakor koli ukvarjali s problemi, »ki bi obsegali več nego tolerirano regeneracijo slovenskega jezika ter usposabljanja njihove materinščine za višjo literarno udejstvovanje«. To dokazuje, da ni segel prerod v območje slovenskega kmeta, hlapca in delavca, ampak da se je izživljal ločeno od tega trdnega narodnega temelja. Tudi za gospodarske probleme se preroditelji prav za prav niso zanimali, izjemo tvori ob Zoisu morda le župnik Šraj, toda njegov slovenski katekizem, v katerem se je povzpел do trditve, da je tretjega vnebovpijočega greha kriva tista gosposka, ki nalaga kmetu preveč flake, je ostal v rokopisu, ker je cenzura zabranila tisk tako nevarnega dela.

Vse večjo pažnjo pa so v tem razdobju posvečali preroditelji slovenskemu šolstvu, dasi niso »skušali ohraniti ali izpopolniti vsega, kar so dobili pod Napoleonom«. Prof. Kidrič je temeljito opisal njihovo prizadevanje za osnovno šolo na kmetih in pri tem zlasti stvarno karakteriziral delo »glavnega borca« za slovenizacijo pouka, Ravnikarja. Kako so preroditelji skušali vcepiti kmetski mladini ljubezen do slovenske knjige, najzgovorneje pričajo Ravnikarjeve »Zgodbe svetega pisma za mlade ljudi« in Jarnikova »Zber lepih ukov za slovensko mladino«, publikaciji, ki sta bili namenjeni za izvenšolsko čtivo. Zapletenejši kakor v ljudski šoli pa je bil problem slovenščine v srednjih in višjih šolah, kjer je bil ob nemščini glavni jezikovni namen latinščina. To stanje je vsekakor zaviralo razmah domače besede v tem kulturnem okolju, posebno ko ni bilo zanj dejansko nikakih pravih pogojev. Prof. Kidrič pa se ni omejil samo na splošno ugotovitev situacije, ampak je v odtenke raziskal sodobno šolsko izobrazbo glede na predmete, snov in profesorje ter tako zarisal intelektualno ozračje tega razdobja. Obenem pa je tudi razbral vse, kar je dejansko oblikovalo duševno obzorje prav takrat doraščajoče Prešernove generacije — M. Čopa, Barage, Kastelca, B. Potočnika in vseh drugih — rodu, ki je v naslednji dobi tako visoko dvignil slovensko literaturo in kulturo. Pretežni del poglavja o šolstvu pa je avtor posvetil najvažnejšemu dogodku teh let, ustanovitvi slovenske stolice v Ljubljani, problemu, ki ga je že leta 1934. obširno obdelal na osnovi novih dokumentov v posebni razpravi v »Ljubljanskem Zvonu«. Naravnost dramatično so pisani od-

stavki, v katerih nam prikazuje podtalno borbo Ravnikarja, Kopitarja in drugih proti najsposobnejšemu kandidatu za to mesto, Vodniku, in zmago njihovega kandidata Metelka.

Neprimerno manj značilno pa je bilo delovanje preroditeljev na drugih kulturnih področjih, ki niso bila v taki tesni zvezi z njihovim osrednjim programom. Vse premalo so na primer skrbeli za uveljavljanje slovenščine v uradnem poslovanju, pa saj so se je izogibali razen v redkih primerih celo v medsebojnem dopisovanju. Tudi gojitvi domačega časopisja niso posvečali nobene pažnje, kar nemalo preseneča spričo tovrstnih poskusov v preteklosti. Prof. Kidrič je z natančnim pregledom tujejezičnih listov v naših krajih opozoril na dejstvo, da so preroditelji, če izvzamemo nekaj slučajnih objav, popolnoma zanemarjali »objavljanje slovenskih pesmi ali slovenističnih člankov« v njih, dasi bi jim bilo to mogoče in bi bilo za naš kulturni napredek tudi izredno plodno. V isti meri kot pri časopisju so v tej dobi zaostajali za prejšnjimi desetletji tudi glede gojitve slovenščine v gledališču in društvih. Te pomanjkljivosti točno zrcalijo ožino in enostranost njihovega programa.

Književnost je bila slej ko prej najbolj prikladno sredstvo za uveljavljanje prerodne miselnosti. Osrednji oblikovalec slovenske besede je bil še vedno Valentin Vodnik, čigar prevodi, prireditve, izvirni spisi in pesmi nudijo pač največ stvarnih oporišč za ocenitev tedanje tvornosti. Prof. Kidrič se ni ustavil samo pri literarno zgodovinski fiksaciji Vodnikovih proizvodov, ampak se je poleg tega še poglobil v idejno, vsebinsko, snovno in oblikovno analizo njegovih del (n. pr. »Moj spomenik«, »Ilirija zveličana«, »Jeklenice« itd.). To mu je v veliki meri omogočilo končno ovrednotenje celotne njegove tvorne sile. Vodnik ni bil elementarna pesniška osebnost, ni zajemal iz sebe, ampak je bil le spreten verzifikator z zgolj racionalno izbistrenim čutom za oblikovanje. Zato se tudi na starost ni mogel okleniti novih literarnih vidikov, ampak je kljub rahlim romantičnim elementom v nekaterih umotvorih ostal zvest klasicistični doktrini, ki je bila pač že po vzgoji in tradiciji najbolj prikladna njegovi nadarjenosti. — Ob Vodniku je prof. Kidrič pregledal nato še tvornost vseh njegovih sodobnikov od najpomembnejših do najneznatnejših s pravilnim kritičnim odnosom do vrednosti njihovega književnega udejstvovanja. Pri Ravnikarju, ki je v teh letih »nepri- merno več prevajal nego samostojno in izvirno oblikoval«, je posebno tehtno ocenil jezikovno plat njegovega dela. Zanimiva je avtorjeva karakteristika Vese- lovih nemških pesniških prvencev in ovrednotenje njegovega slovenskega soneta »Potažva«. Medtem ko se je le kratko pomudil pri Debevcu, Šraju, Kuraltu in Zupanu, kar je razumljivo spričo šibke aktivnosti teh preroditeljev, je obširneje spregovoril o Staniču in Jarniku. Zlasti o poslednjem upravičeno trdi, da je bil ob Vodniku in Ravnikarju »najvplivnejši slovenski pisatelj« in celo edini med takratnimi verzifikatorji, ki je »laže oblikoval v vezani kakor nevezani obliki«. Precejšen del poglavja o književnosti te dobe je naposled namenil še Schneiderju, Šusterju-Drabósnjaku, Zupančiču, Dajniku, Volkmerju, Kopitarju in nekaterim drugim. Med vsemi ga je po problematiki oblikovanja najbolj pritegnil preprosti koroški kmečki verzifikator in avtor ljudskih iger Drabósnjak, čigar delo je v podrobnosti pregledal in dokončno kritično ovrednotil. Tako po estetsko-literarnih kakor narodno-kulturnih vidikih je v celoti sprejemljiva naslednja Kidričeva sodba o tem sicer prirodno nadarjenem, a slovstveno kaj malo pomembnem tvorcu: »Kdor išče kamenčkov za razlago dejstva, da se na Koroškem ni po- nemčilo še več Slovencev, kakor se jih je, in da slovenska narodna pesem živi med koroškimi Slovenci še tako krepko življenje, kakršnega nam kažejo njihovi

zbori, ne more iti mimo Drabosnjaka, pa najsi je to še tako primitiven kmečki oblikovatelj, ki mu zgolj estetskih vrednot v literaturi res ni bilo nič mar.«

Svojevrstno pa je po idejnih zaključkih in sintetični opredelitvi celotnega prerodnega gibanja od 1750 do 1819 poslednje poglavje z naslovom »Ob petdesetletnici prve slovenske prerodne manifestacije«. V njem je avtor z višinske perspektive razbral temeljne značilnosti tega razdobja, ideološko opisal čas, ovrednotil po stvarnih historičnih načelih njegovo celokupno prizadevanje in podčrtal pojave, ki kažejo glede na preteklost vzpon, napredek ali pa zastoj ali upad. Prerodna doba izpričuje v vseh najvažnejših kulturnih in literarnih področjih tako samosvoj pozitiven razvoj, da pomeni povsem nekaj novega, svojevrstnega, v sebi zaključeno enoto. Položila ni le temeljev za razmah slovenskega šolstva, obogatila ni samo cerkvenega repertorija, zaznamenovala ni le začetnih uspehov v časopisju in znanstvenem raziskovanju domače preteklosti, prebudila ni samo jezikovno-narodne zavesti, ampak je tudi prva v resnici usposobila slovensko besedo za pesniško izražanje, ustvarila ob tujini prve dramske vzorce in podala prve poskuse v prozi. Najsi ni segel nobeden naših tedanjih verzifikatorjev in pisateljev do umetniških višin, vendar so vsi s svojim delom neizpodbitno dokazali, da je tudi slovenski jezik v zboru drugih velikih in malih jezikov sposoben za literarno oblikovanje. Spričo teh ugotovitev ima prof. Kidrič prav, ko trdi v uvodnih odstavkih tega poglavja, kjer utrjuje svoje periodizacijsko načelo in utemeljuje svojo oznako te dobe, da so hoteli predstavniki teh desetletij »preroditi tako jezikovnokulturno prakso na Slovenskem kakor tudi slovenski knjižni jezik sam« in da so s tem začetniki nove dobe v slovenski literaturi.

Peti snopič pa obsega razen tega še tri važne dodatke, s katerimi je dobila »Zgodovina« svoje neobhodno znanstveno dopolnilo. V obsežnih »Opombah« je avtor zbral vso važnejšo literaturo o svojem predmetu in v tej zvezi na mnogih mestih z dokazi ovrigel razne napačne trditve ali nepodprte sklepe predhodnikov. Pri še nerešenih problemih pa je opozoril na različna mnenja in opredelil svoj odnos do njih. »Seznamu osebnih imen«, ki ga je sestavil asistent slovenskega instituta v Ljubljani Z. Bizjak, je priključil končno še nadvse potrebno »Stvarno kazalo«, v katerem so zaznamovana vsa kulturna, literarnozgodovinska, politična, ideološka in estetsko oblikovna vprašanja, ki so značilna za ta stoletja naše preteklosti.

Po vsebinskem bogastvu, znanstveni dognanosti in idejni enovitosti je »Zgodovina slovenskega slovstva« prva res vsestransko dovršena sinteza našega literarnega razvoja od šestega do začetka devetnajstega stoletja. Kidričevo delo pa se ne odlikuje samo po smotrni razvrstitvi snovi in logični periodizaciji obdobj, o kateri lahko trdimo, da je definitivna, ampak tudi po ostrem kritičnem odnosu do predmeta, po jasni stilizaciji problemov in domišljeni opredelitvi tokov in gibanj na podlagi modernih historičnih načel. V skladu s temi lastnostmi njegovega duha je svojstven tudi njegov znanstveni izraz, ki zavrača vsako retorično vznesenost in navdušeno patetiko, ampak je stvaren, predmetno točen in jasen. V vsakem pogledu pomeni Kidričeva »Zgodovina« višek našega povojnega znanstvenega iskanja in ustvarjanja, trden vogelni kamen v duhovni stavbi, ki jo imenujemo slovenska kultura.

Anton Ocvirk

RUDOLF KRESAL: »ŠTUDENT ŠTEFAN«. PREPOVEDANA MLADOST. So knjige, o katerih je težko izreči sodbo, kajti njihove dobre in slabe strani se tako prepletajo med seboj, da je kritični bralec večkrat v precejšnji zadregi. Ena takih knjig je, sodim, tudi roman Rudolfa Kresala »Študent Štefan«,